

існування є взагалі єдиним самодостовірним фактом. Таким чином критичним, що був властивий всій класичній теоретико-пізнавальній традиції тепер стає ще більш посиленням.

Вже у К. Поппера суб'єктивне мислення передбачає мислячого суб'єкта, а отже вивчається психологією. "Об'єктивне ж – обходиться без пізнаючого суб'єкта і належить такому особливому світу (втіленому в книгах та інших текстах), який є продуктом людської діяльності, але виникаючи – здобуває автономію і розвивається за власними законами" [Поппер К. Еволюционная эпистемология // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики. – М., 2008. – С. 57].

Доповнення суб'єктоцентристських настанов новою раціональністю помітне й у І. Лакатоса. Він стверджує, що методологічні стандарти також мають підлягати критиці, їх треба перевіряти, покращувати, замінити більш досконаліми. При чому така перевірка має бути не абстрактною, а спиратися на історичні дані, що мають відігравати вирішальну роль у суперечках між конкуруючими методологічними концепціями.

На опінію Фейерабента, Лакатос намагається підпорядкувати науку, а по суті й усе духовне життя, певним фіксованим стандартам, які він прагне зробити "раціональними". Це означає дотримання двох умов: перша – обрані стандарти ніколи не можуть бути усунені стандартами іншого роду і друга – ці стандарти мають володіти евристичною силою, тобто діяльністю, що підпорядкована ним має відрізнитися від духовної самовільності суб'єкта.

"Некласична епістемологія виходить з того, що пізнання здійснюється реальною людською істотою, що діє в світі і комунікує з іншими такими істотами. І тільки на основі цього свідомість, суб'єктивність та мова можуть бути зрозумілими взагалі" [Лекторский В. А. На пути к неклассической эпистемологии / отв. ред. В. А. Лекторский. – М., 2009. – С. 22]. Це означає, що плідне обговорення епістемологічних питань можливе лише в тому випадку, коли враховуються емпірично зафіксовані пізнавальні акти як в науковій діяльності так і в повсякденному житті. Саме це і складає сутність та специфіку некласичного суб'єктоцентризму як характерної ознаки доби пізнього модерну.

О. П. Скиба, канд. філос. наук, доц., НАУ, Київ

МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Людство протягом суспільно-історичного розвитку створює і засвоює нові культурні цінності, а потім передає їх своїм нащадкам. У різні історичні епохи у центрі культурних надбань суспільства поставали різні види духовної діяльності. Так, у Середньовіччі на основі принципу теоцентризму розвивається християнська культура, зміст якої повністю визначається вищими позаземними, духовними цінностями. У епоху Відродження відбувається перехід від теоцентризму до антропоцентризму і пантеїзму, розвивається мистецтво і культура набуває гуманістичного

змісту – найвищою цінністю проголошується, активна, всебічно розвинена людина. В епоху Нового часу визначальне місце у культурі займають розум і знання, робиться наголос на необмеженості гносеологічних можливостей людини. Класична традиція європейської гносеології, що бере свій початок ще від Аристотеля і Декарта, в якості ідеалу знання покладає його об'єктивність. Імовірно, сильний вплив на формування такого ідеалу здійснили саме релігійні уявлення про зіпсованість людської природи, яка розглядалась як така, що здатна гасити природне світло розуму. Тому, починаючи з мислителів Нового часу, відбувалась довга і важка еволюція всього світоглядного комплексу, самих духовних основ культури... [Порус В. Н. Эпистемология: некоторые тенденции // Вопросы философии. – 1997. – № 2. – С. 99].

На сучасному етапі розвитку людства відбувається небачене по мащабам розширення сфери пізнання, що стало можливим в умовах науково-технічного прогресу. Поява і розвиток кібернетики, інформатики, комп'ютерних технологій, сучасна інформаційна революція привели до якісних перетворень в суспільному житті, створили умови для зростання пізнавальних та інтелектуальних можливостей людини. Сучасні засоби інформаційної техніки, прагнучи задовольнити неухильно зростаючі інформаційні потреби членів суспільства, проникають в усі сфери життєдіяльності суспільства: економіку, політику, мистецтво, а також науку і освіту. Поява комп'ютерно-символічних світів і мережових структур, "інформаційна революція", зміни в соціальній структурі суспільства викликають трансформації в духовному житті суспільства: актуальним стає питання про появу нових цінностей, формування нового типу світогляду людей, що живуть в інформаційну епоху, виникнення нової культури. Тому, у окремих учених виникає побоювання, що успіхи у розвитку науки і техніки, супроводжуватимуться не стільки створенням нових цінностей, скільки нехтуванням, а то й запереченням культурних надбань минулого. В даному випадку, мова йде про необхідність попередження, чи принаймні зведення до мінімуму небажаних наслідків інформаційної та науково-технічної революції, про усвідомлення "... антигуманності тих тенденцій невтримного техніцизму, які погрожують умовам вільного розвитку людини, кидають виклик її гідності..." [Кримський С. Б. Ранкові роздуми. – К., 2009. – С. 33]. Мова йде про те, що досягнення науки і техніки на жаль, не завжди є благом для людства і можуть обернутися на засоби глобального знищення. Тому наука потребує, за висловом С. Кримського, "... соціального контролю, який орієнтував її на служіння суспільному прогресу. За межами соціально-морального використання наукове знання втрачає культурно-гуманістичний вимір; цинізм позбавленого моральних обріїв знання породжує фаустівські колізії..." [Там само. – С. 34]. Тобто, без прогресу моральної свідомості, без удосконалення людських якостей, коли відбувається лише розвиток науки і техніки, не можна говорити про культурний розвиток людства. Адже, за влучним висловом А. Печчеї "...будь-які досягнення людства, включаючи і ті, які звичайно мають на увазі, коли говорять про "розвиток", можуть ґрун-

туватися лише на удосконаленні людських рис..." [Печчеи А. Человеческие качества. – М., 1980. – С. 224]. На значущість морально-ціннісного виміру пізнання вказує також С. Кримський, у роботах якого читаємо: "Розум, як і пізнання, можливо, має свої морально ціннісні пороги, перехід за які знаменує перетворення, викривлення, пізнавального процесу... Відповідно відбувається переоцінка результатів пізнання..." [Кримський С. Б. Про софійність, правду, смисли людського буття : зб. наук.-публіцист. і філософ. ст. – К., 2010. – С. 423].

Неперервний розвиток наукового пізнання світу повинен супроводжуватися постійним удосконаленням сукупності загальнолюдських морально-етичних норм та принципів життя людини на землі. Створені протягом історії людства моральні настанови, етичні принципи, які завжди були наповнені великим гуманістичним змістом і глибокою духовністю, повинні виступати для людини життєвим орієнтиром і у епоху інформаційних та комп'ютерних технологій. Адже в багатьох випадках техніка і наукові відкриття пропонують нам "... договір з дияволом, продовження життя – але зі зниженням розумових здібностей, позбавлення від депресії – але і від творчої сили духу, медикаментозна терапія, що стирає межі між тим, що ми досягаємо самі – і чого досягаємо за допомогою хімікатів, що впливають на мозок..." [Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / [пер. с англ. М. Б. Левина]. – М., 2004. – С. 8]. Тобто, мова йде про те, що у сучасному світі високих технологій не слід забувати про морально-гуманістичний вимір науково-технічного прогресу.

Невід'ємною рисою нового ідеалу науковості, що виникає наприкінці ХХ ст., є те, що об'єктом пізнання стають людиномірні системи. Тобто, серед об'єктів дослідження сучасної науки, що історично розвиваються, особливе місце посідають такі "людиномірні" комплекси як медико-біологічні об'єкти, об'єкти біотехнології, насамперед системи "людина – машина" і т. д. Звісно, дослідження такого роду об'єктів не може не зачіпати гуманістичні цінності. А тому і сьогодні, в епоху біо- і нанотехнологій, коли "світ став здобичю знань..." [Людина у сучасному світі / за ред. В. П. Мельника. – Львів, 2012. – С. 5] людині часто доводиться робити вибір між добром і злом, справедливістю й неправдою, гуманізмом і жорстокістю, чесністю і брехнею і т. д. І цей вибір може призвести до того стану, про який християнський автор К. Льюїс пише: "людина відміняється". Тобто, йдеться про загрозу втрати людиною своєї людської природи через надмірну захопленість такими технологіями, як клонування людини чи генна інженерія, успіхи у дослідженні стоволових клітин чи навіть додавання тваринних генів деяким ембріонам і т. д. Відсутність морально-етичних норм, які визначатимуть і контролюватимуть розвиток цих технологій, може стати причиною народження тих, хто генетично є не зовсім людиною, що може призвести до втрати людяності, і тоді актуальним стає вислів: "Вибачте, але у вас просто померла душа..." [Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции. – С. 8].